

neviděli jistě ve svém postupu křivdu vůči těm, kdo přece měli v zemi trvale zůstat a časem tvořit nedílnou součást jejího obyvatelstva. Jednotnost církevního vyznání a řádů stala se již v luterských zemích obecnou zásadou. Bratrští kněží neměli být napořád podceňováni; mohli být ustanovováni i na farách čistě luterských, jak k tomu vedl tehdejší nedostatek duchovních v Prusích. Ale Bratří očekávali v exilu, podniknutém přece právě pro zachování vlastního církevního společenství, možnosti zcela jiné.

Bylo však nutné přijmout věci, jak se podávaly, v naději na pozdější změnu k lepšímu. Pobyt Bratří v Toruni nemohl být pro nepřátelství katolických kněží přespříliš prodlužován. Již koncem r. 1548 a pak v první polovině příštího roku *usadili se* Bratří v Prusích ve větších i menších skupinách, velkou většinou v Pomezanii. Někteří v samé Kwidzyně, jiní dále k východu v Gardaji, v Dąbrowně, v Olsztynku, v Nidborku, v Działdowu. Při královeckém výsledku padla zmínka, že všech exulantů není více než tři až čtyři sta. Je těžko uvést tento údaj, má-li být pojat jako směrodatný, v soulad s daty o počtu vystěhovalců z Čech, podle nichž jich bylo na osm set. Je ovšem třeba počítat s jistým počtem těch, kdo se vrátili do Čech; k tomu však docházelo spíše teprve po nesnázích, které Bratří okusili až za pobytu v Prusích. Snad přece zůstalo ve Velkopolsku či v Královských Prusích [s Toruní] potají více exulantů než bylo přiznáváno. B. Červenka psal ostatně v říjnu 1549 Calvinovi, že se Bratří uchýlili do Prus, do Polska i na Litvu [Gind., Quell. 274]. O jejich sociální příslušnosti není dosti zevrubných zpráv. Jako měšťané byli to ovšem velkým počtem řemeslníci. Mezi vystěhovalci z Turnova, jichž bylo na 40 rodin nebo samostatných osob, bylo podle úředního seznamu [Borový II, 98 n. a 103 n.] pět mlynářů, jeden pekař, tři ševci, dva soukeníci, dva bednáři, po jednom nožíři, zámečnicku, truhláři, provazníku, krejčím, jeden vinopal, dva písaři, jeden kantor. Ostatní jména jsou uvedena bez povolání. Místy zalidnili osadu zpustlou od předchozích válek [Gardaj]. Jinde měli nalézt místo mezi domácím obyvatelstvem a chtěli se živit svým řemeslem. Naráželi však na nechuť starousedlíků, zvýšenou patrně tím, že reformace

byla v Prusích zavedena z vůle knížete a zvláště polský lid se podle pozorování Bratří ještě silně klonil k papežství. Byli nevítanými hosty, kterým domácí nebyli ochotni přáti místa v cechu, nepřijímali rádi jejich syny do učení, ba ztěžovali vůbec jejich usazování ve městech, ač je vévoda i biskup výslovně podporovali. Mnozí nemohli provozovat své řemeslo a živili se, jak se dalo, až i přicházeli do rozporu s bratrskými řády o dovolených živnostech. Zejména ti, kdo přišli z domova bez majetku, trpěli bídu, takže se pro ně v Čechách a na Moravě konaly sbírky.

Spojení s mateřskou Jednotou bylo ovšem živě udržováno. Bratří z vlasti na své vyhnance vytrvale pamatovali. Ujednání s luterskou zemskou církví předložili pruští Bratří ke schválení Úzké radě: B. Mach se s ním vypravil již v únoru 1549 na Moravu. Starším Jednoty psal i biskup Speratus stran bratrských řádů. Aby mu vyhověli a aby vůbec prokázali, že 'zoumyslně a potupně vším školním literním uměním' nepohrdají [D 167], vypravili z domova na universitu do Královce Jana Blahoslava, Jana Rokytu a Šimona Kocourka-Felina. Když brzy potom vypukl ve městě mor, odvolali je a poslali na podzim do Basileje; do Královce pak vyslali jiné tři, mezi nimi i Martina Abdona. I je časem vystřídali, aby se Jednotě v cizím prostředí neodcizili.

Postavení Bratří v pruské církvi se zatím *ukázalo příznivějším*, nežli přísná ustanovení Staphylova určovala. Mohli přece jen tvořit určité církevní společenství se svým řádem a spravovat se v podstatě svými kněžími. Biskup Speratus uvedl v červnu 1549 B. Macha slavnostně v úřad Staršího nad sbory a kazateli bratrskými v Prusích s právem ordinačním; v ostatní pravomoci byl podřízen Speratovi. Při tomto aktu i jindy uznal Speratus výslovně platnost bratrské ordinace biskupské i kněžské. Ctihodného bratrského Staršího si vážil i biskup i vévoda. Snad osobní přízeň biskupova zapůsobila, že Bratří nemusili ustanovení sobě nepřiznivá zachovávat s celou přesností. Vedle B. Macha působil jako jeho pomocník zejména B. Červenka, teprve r. 1549 na Moravě na kněze zřízený.